

Отримано: 21 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 25 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 2 жовтня 2017 р.

e-mail: irena.drozd@interia.pl

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-7-9

Drozd I. Przemiany języka polskiego z perspektywy integracji europejskiej / I. Drozd // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 7–9.

UDC: 30, 31

Iryna Drozd,
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

PRZEMIANY JĘZYKA POLSKIEGO Z PERSPEKTYWY INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Ірина Юрїївна Дрозд,
Жешувський Університет, м. Жешув

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ З ТОЧКИ ЗОРУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Мова – це найдосконаліша система символів, яка розвивається разом із нацією. Мова нерозривно пов'язана з життям суспільства, котре нею послуговується. Вплив на мову мають також зміни у сфері економіки, політики, культури та традицій народу. Ця доповідь – приклад аналізу трансформації польської мови. Можна ствердити, що сучасні культурні течії, такі як консумпція, медіальність, інформаційна революція, американізація сучасного життя, постмодерністські тенденції докорінно змінюють польську мову. Деякі з цих змін є неминучими і це явище спостерігається у більшості національних мов. Полякам повинно залежати на тому, щоб в об'єднаній Європі – відповідно до декларацій ЄС – не занехати власної мови, одночасно культивуючи культурно-лінгвістичну різноманітність різних культур. Польська мова повинна залишитися ефективним і корисним інструментом зв'язку, котра дозволить створювати нові багаті твори за змістом і формою, а не лише електронна пошта (e-майл), текстове повідомлення (смс) чи рекламний слоган.

Ключові слова: мова, система символів, європейська інтеграція.

Iryna Yur'yevna Drozd,
Жешувський університет, г. Жешув

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОГО ЯЗЫКА С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Язык – это самая совершенная система символов, которая развивается вместе с нацией. Язык неразрывно связан с жизнью общества, которое его использует и отражает разнообразие экономических, культурных, политических изменений и традиции народа. Этот доклад касается трансформации польского языка. Можно сказать, что современные культурные течения, такие как консумпция, медийность (СМИ), революция в области информационных технологий, постмодернистские тенденции и американизация жизни современного общества глубоко меняют польский язык. Некоторые из этих изменений неизбежны и происходят в большинстве национальных языков. Однако поляки должны стараться, чтобы в объединенной Европе, соответственно с декларациями ЕС, не забыть свой язык и одновременно культивировать культурные и лингвистические разнообразные разных культур. Польский язык должен остаться жизнеспособным и полезным средством коммуникации, позволяющим создавать произведения, богатые контентом и формой, а не только электронная почта (e-майл), текстовая информация (смс) или рекламный слоган.

Ключевые слова: язык, система символов, европейская интеграция.

Iryna Drozd,
Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszow

TRANSFORMATION OF THE POLISH LANGUAGE FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN INTEGRATION

Language is the most perfect system of signs that develops together with the nation. It is inseparable part of people's lives and it reflects the economic, cultural and political changes.

This study concerns the transformation of the Polish language. It can be said that the contemporary cultural currents profoundly change Polish language. The changes are such as: consumerism, media, IT revolution, postmodern tendencies or the Americanization of lives of modern societies.

Some of these changes are unavoidable and occur in most of the languages. However, Polish people should aim to cultivate cultural and linguistic diversity, so that the changing Polish language remains smooth and clear communication tool that allows people communicate and create more elaborated messages (in terms on content ad form) than e-mail, sms or advertising slogans.

Key words: language, system of symbols, European integration.

Język jest najdoskonalszym systemem znakowym, który rozwija się wraz z narodem. Jest nierozzerwalnie związany z życiem posługującej się nim społeczności – odzwierciedla wielość zmian obyczajowych, ekonomicznych, kulturowych, politycznych.

Każdy język jest systemem bardzo czułym, w którym odzwierciedlają się wszelkie zdarzenia, zjawiska, zmiany zachodzące na zewnątrz. Istnieje ścisły związek pomiędzy językiem a daną wspólnotą – szczególnie zaś jej kulturą. Jest to związek dwustronny. Z jednej strony język stanowi podstawę każdej kultury i jest jej podstawowym dobrem, głównym kodem ekspresji, z drugiej – kultura wpływa na język, który odzwierciedla jej tendencje i mody – zwłaszcza zaś proponowany system wartości [7, s. 16–17].

Zmiany językowe odbywają się w dwóch wymiarach: wewnętrznym (systemowym) i zewnętrznym (kulturowym). Wymiar wewnętrzny – to powolne, ale stałe i w miarę równomierne zmiany, wywołane zależnościami strukturalnymi, dążeniami do ekono-

mii i stałego udoskonalenia poszczególnych elementów języka tj. fonetycznych, morfologicznych, leksykalnych, znaczeniowych czy reguł gramatycznych. Wymiar zewnętrzny (który obecnie dominuje w języku polskim) to zmiany wywołane zależnościami zewnętrznymi. Kiedy posługująca się językiem wspólnota przeżywa szybki rozwój język przeobraża się gwałtownie. Tak właśnie dzieje się w Polsce w ostatnich dwudziestu ośmiu latach [7, s. 17].

Zmiany historyczne poczynając od sierpnia 1980, czyli rewolucji Solidarności, przez stan wojenny i obrady Okrągłego Stołu w 1989 r. przyczyniły się do powstania III Rzeczypospolitej z nowym systemem politycznym, gospodarczym i nowym językiem. Niektórzy badacze uważają, że lata, które minęły od upadku PRL są okresem największych zmian polszczyzny w całej historii. Zdaniem Kazimierza Ożoga «nie było w dziejach języka polskiego drugich takich dwudziestu pięciu lat, w ciągu których nasza mowa podlegałaby tylu zmianom» [7, s. 16]. Językoznawcy podkreślają przy tym, że wewnętrzna ewolucja języka odgrywa w tych zmianach rolę marginalną.

Głównym źródłem przemian w języku była oczywiście zmiana ustroju totalitarnego, w którym kontroli (czy nawet cenzurze) podlegał też język w ustrój demokratyczny umożliwiający jednostce swobodną ekspresję, a w wymiarze społecznym nieskrępowane czerpanie z wzorców innych społeczeństw i odmiennych kultur. Początkowo zmiany wiązały się z potrzebą nazwania zmieniającej się rzeczywistości: zjawisk, instytucji, procesów czy produktów. Polszczyzna wzbogaciła się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku o tysiące leksemów: np. *sztab wyborczy, urząd skarbowy, telewizja kablowa czy szara strefa*. Z czasem coraz mocniej zaczęły na nią wpływać współczesne zachodnie tendencje kulturowe. Paradygmat odrębnej, zamkniętej polskiej kultury przekształcił się (także za pośrednictwem mediów) w kulturę globalną. Propagowanie postawy «jestem obywatelem świata, jestem Europejczykiem» spowodowało, że język przestał być traktowany jako świętość, jako dobro, którego się broni przed zaborcą czy okupantem i którego używa się zgodnie z wyniesionymi z domu czy szkoły regułami.

Nieprawdopodobnie szybki rozwój mediów połączony z rewolucją informatyczną spowodował też inne zmiany w języku polskim. Media skomercjalizowane upowszechniają sposób mówienia nakierowany na konsumpcję i na zysk, otrzymany ze sprzedaży komunikatów językowych (tekstów), traktowanych szeroko jako np. dialog w filmie, wiadomości polityczne (*newsy*), wywiady (*talk-show*), wielogodzinne lub tygodniowe relacje z życia innych (*reality-show*). Takie używanie języka jest swoistą sprzedażą, by odbiorca zechciał go kupić, czyli jest to instrumentalne traktowanie języka – jako towaru, który musi być na swój sposób atrakcyjny [6, s. 19-22]. Często treść przekazu jest banalna, szokująca, epatująca wulgarnością, seksem, przemocą, agresją i jeżeli brakuje tej sensacyjności, to jest ona sztucznie wywoływana poprzez leksemy typu: *szok, skandal, zgroza, dramat*. Aby w zalewie tysięcy informacji z różnych stron współczesny odbiorca zwrócił uwagę na jakiś komunikat, powinien on być sensacją, dowcipnym, zabawnym; musi też prowokować, nawet z naruszeniem norm etycznych. Zdaniem Walerego Pisarka «media (...) chcąc pozyskać uwagę, zainteresowanie i aprobatę jak najliczniejszej publiczności, opisują wydarzenia negatywne, zjawiska przemocy, agresji, wulgarności za pomocą rażąco dosadnych środków językowych. Prezentacja w mediach rzeczywistości przejawów agresji wulgarności i relatywizmu aksjologicznego umacnia ich miejsce w życiu społecznym, co z kolei usprawiedliwia wzmożone zainteresowanie mediów tymi niepożądanymi zjawiskami» [9, s. 8]

Język mediów nastawiony na efekt i sensację, często prymitywny i wulgarny wpływa na polszczyznę Polaków – stanowi bowiem dla nich wzór mówienia.

Biorąc przykład z mediów polskie społeczeństwo posługuje się jednocześnie dwoma subkodami językowymi: polszczyzną potoczną, obfitującą w epitety, wulgaryzmy czy ludową metaforykę oraz polszczyzną oficjalną – pełną anglicyzmów, terminologii technicznej i ekonomicznej. Zjawisko to pogłębia brutalizacja życia politycznego w Polsce, która powoduje, że dyskusje o inwestycjach i strategiach mieszają się z wulgarnymi, często prymitywnymi atakami na przeciwników politycznych.

Dodatkowo, media elektroniczne przyczyniły się do odchodzenia od czytania książek i zastępowania ich komunikatami czy programami audiowizualnymi. Obserwujemy koniec ery pisma czyli tzw. galaktyki Gutenberga. Kultura obrazu wypiera kulturę słowa drukowanego [Ożóg 2006, s. 103]. Odchodzimy od kultury pisma i skłaniamy się ku nowej kulturze piśmienności elektronicznej (obrazkowej). Giovanni Sartori upowszechnił termin *homo videns*, oznaczający współczesnego człowieka, który korzysta głównie z obrazu (w telewizji, Internecie, prasie czy na ekranie komórki) [10, s. 127].

Rozwój technologii informatycznych, który w Polsce zbiegł się z przemianami politycznymi i gospodarczymi wykształcił już nowe pokolenie – zwane e-generacją – które na co dzień posługuje się komputerem, smartfonem, telefonem komórkowym i wykorzystuje te media do codziennej komunikacji. Język sms-ów i maili ale też czatów czy forów internetowych jest specyficzny; bardzo uproszczony, prócz zapożyczeń z angielskiego są w nim elementy języka potocznego i skróty. Bardzo często wzorce z komunikacji internetowej i esemesowej przenoszone są do innych typów tekstów pisanych – sprawność językowa przeciętnego Polaka (zwłaszcza młodego pokolenia) obniża się. Nie ulega jednak wątpliwości, że »komputerowa« odmiana polszczyzny bardzo mocno zmienia język polski i że będzie narzucać zmiany w najbliższych latach.

Zdaniem Stanisława Gajdy ogół współczesnych zdarzeń i procesów w polskiej sytuacji językowo-kulturowej, można ująć w trzech tendencjach:

- demokratyzacja – komunikacyjna dynamizacja i polityzacja, pociągająca za sobą takie zjawiska spadek «mocy» języka literackiego, rozpad obowiązujących do niedawna sztywnych norm językowych i wytwarzanie nowych, rozwój funkcjonalnych odmian języka, hybrydalność stylów, zmiany w opozycjach; pisemność – mówioność, oficjalność- nieoficjalność;
- marketyzacja – jest to wpływ na język mechanizmów rynkowych np. macdonaldyzacja, prymitywizacja i wulgaryzacja, narastanie funkcjonalnego analfabetyzmu;
- technologizacja – wywołana tzw. «szybkością otaczającego świata», mówiący poddawani są komunikacyjnemu treningowi i dlatego zachowują się coraz pasywniej [2, s. 8–14].

Współczesny język polski ulega również amerykańskiej. Motywy amerykańskie ogarniają coraz więcej dziedzin życia Polaków. Polacy bardzo wysoko oceniają kulturę i cywilizację Amerykanów poprzez muzykę, film, modę, nowoczesne urządzenia, sposoby robienia kariery, sposoby jedzenia i odpoczynku jak również relacje z drugim człowiekiem [6, s. 24]. Najważniejszą sprawą w tym modelu staje się sukces i indywidualizm, poczucie własnej wartości, ważności i niezależności, poczucie wolności, swoboda wyboru i tolerancja. Propagowane są wzory ruchliwego sposobu życia i nastawienia na ciągłe zmiany tzn. szybką rozrywkę, szybki odpowiedź, szybką miłość, szczególnie fizyczną, szybkie efekty pracy, błyskawiczny sukces, szybkie jedzenie (*fast-foody, Mcdonald's*).

Setki wyrazów angielskich, pochodzących z Ameryki zaczynają określać polską rzeczywistość [5, s. 107–108]. Są to zarówno określenia związane z informatyką (*serwer, e-mail, windows, monitoring*), mediami (*teledysk, hit, casting*), jak i z życiem codziennym: *drink, make-up, party*. Wpływ amerykańskiej odmiany języka angielskiego jest dużo głębszy niż bezpośrednie zapożyczenia. W najnowszym słowotwórstwie polskim liczne stały się hybrydy np. cyberprzestrzeń, telezakupy czy eurochłopi, w których na wzór języka angielskiego modyfikuje się polskie reguły szyku. Przejmowane są także amerykańskie sposoby komunikacji – w tym nieoficjalny sposób zwracania się do rozmówcy przez *ty*.

Od połowy lat 90. na polszczyznę wywiera również duży wpływ Unia Europejska. Oddziaływanie Unii na język polski można rozpatrywać w dwóch aspektach: 1) oddziaływanie na status języka polskiego w zjednoczonej Europie; 2) wprowadzenie dość dużych zmianami w systemie leksykalnym i powstanie nowej odmiany – właśnie unijnej odmiany języka polskiego.

Realny wpływ Unii Europejskiej na polszczyznę można zaobserwować na kilku poziomach. Przede wszystkim chodzi o wzmożone działanie nazewnictwa odnoszącego się do nowych dla Polski zjawisk, instytucji, skomplikowanych niekiedy procesów, aktów prawnych, programów czy projektów. Do zasobów języka wprowadzono ogromny krąg słownictwa specjalistycznego związanego najpierw z długim procesem dostosowawczym, a w chwili obecnej bieżącymi problemami członka Unii i uczestnictwem w jej życiu politycznym, gospodarczym, kulturowym, społecznym. Część tego słownictwa została Polsce narzucona – Unia deklaruje wprawdzie poszanowanie dla języków narodowych i ich różnorodności, jednocześnie jednak (ze względów pragmatycznych) dąży do ujednolicania terminologii w 24 wersjach językowych ogłaszanych dokumentów np. *subsidiarity, subsidiarité, subsydiarność*. Ta część słownictwa nazwana czasem eurożargonem od lat funkcjonuje we współczesnej polszczyźnie (np. *agenda, strefa Schengen, polityka spójności, euroceptyk*).

Drugi poziom to stosowany przez Unię język poprawności politycznej – tj. używanie odpowiednich określeń dla nazwania np. narodowości, orientacji seksualnej czy niepełnosprawności człowieka. Z publicznie używanego języka Polaków zniknęły więc np. *Murzyn, Cygan, kaleka, pederasta, otyły* zastąpione niewartościującymi *Afroamerykanin, Rom, niepełnosprawny, osoba homoseksualna, osoba plus size*, itd. [7, s. 34–35].

Jak już wcześniej wspomniano, języki etniczne ulegają procesom ewolucji. Zmiany te dotyczą różnych poziomów języka, od fonetyki przez morfologię, słownictwo aż do składni i organizacji tekstu. Ich domeną jest język mówiony, w którym rodzą się wszelkie innowacje, a potem rozszerzają się i stopniowo przechodzą do polszczyzny pisanej. Najważniejsze zmiany w polszczyźnie ostatnich lat dotyczą poziomu leksykalnego i stylistycznego oraz fonetycznego i składniowego. Zmiany te obejmują następujące zjawiska językowe:

- diametralną zmianę języka polityki;
- wzmożone zabiegi nazewnicze, masowe, seryjne nominacje, wynikające z konieczności nazywania tysięcy nowych produktów, zjawisk, procesów, form, technologii;
- gwałtowny zanik gwary polskiej i rozwój nowej jakości języka wsi;
- szybki rozwój dwóch stylów: reklamowego i komputerowego;
- modę na styl potoczny w różnych odmianach polszczyzny oraz tendencję do mieszania stylów czyli występowanie tzw. hybrydalności stylowej;
- uproszczenie etykiety językowej w związku z demokratyzacją języka i silnymi tendencjami do wulgaryzacji polszczyzny;
- pogłębianie zjawiska zaniku przymiotników i zastępowanie ich wyrazami takimi jak: *super, spoko, cool, ekstra*;
- powstanie nowej polszczyzny literackiej;
- liberalizację normy językowej, czyli naruszanie tabu językowego, rozszerzanie mody na luz i bylejąkość, jak również zamieszanie ortograficzne, wywołane różnymi sposobami pisania w polszczyźnie konsumpcyjnej [6, s. 25–26].

Podsumowując niniejsze rozważania dotyczące przemian języka polskiego można stwierdzić, iż współczesne prądy kulturowe, takie jak konsumpcjonizm, medialność, rewolucja informatyczna, tendencje postmodernistyczne czy amerykańizacja życia współczesnego społeczeństwa głęboko zmieniają język polski. Część z tych zmian jest nieunikniona i dokonuje się w większości języków narodowych. Polakom powinno jednak zależeć na tym, by w zjednoczonej Europie – zgodnie z deklaracjami UE – kultywować różnorodność kulturowo-językową, by zmieniająca się polszczyzna pozostawała sprawnym i użytecznym narzędziem komunikacji, umożliwiającym też tworzenie dzieł bogatszych w treść i formę niż e-mail, esemes czy hasło reklamowe.

Bibliografia:

1. Dunaj B. Między integracją a dyferencją – o rozwoju najnowszej polszczyzny, [w] Cygal-Krupa Z., (red) Współczesna polszczyzna Stan Perspektywy Zagrożenia. – Kraków-Tarnów, 2008.
2. Gajda S. Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie, [w] Miodek J., (red), Mowa rozświetlona myślą. – Wrocław, 1999.
3. Gennette G. Przestrzeń i język // «Pamiętnik literacki». – 1976. – 67/1.
4. Grzenia J. Komunikacja językowa w Internecie. – Warszawa, 2007.
5. Ożóg K. Współczesna polszczyzna a postmodernizm, [w] Ożóg K., Oronowicz-Kida K., (red) Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury. – Rzeszów, 2006.
6. Ożóg K. Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku Wybrane zagadnienia. – Rzeszów, 2007.
7. Ożóg K. Współczesna polszczyzna wobec zmian kulturowych przełomu XX i XXI wieku, [w] Śliwiński W., Olchowa G., Račáková A., (red), Słowiański dialog kulturowy Studia leksykalne i gramatyczne. – Bańska Bystrica, 2014.
8. Pętkowa R. O aksjologizacji przestrzeni w języku i poezji, [w] Bartmiński J., Puzynina, (red) Język a kultura Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne, t. 2. – Wrocław, 1991.
9. Pisarek W. III Forum Kultury Słowa, [w] Bralczyk J., Mosiołek-Kłosińska K., (red) Język w mediach masowych. – Warszawa, 2000.
10. Sartori G. Homo videns telewizja i postmyślenie, Warszawa 2007.
11. Walasek H. Polski język unijny (eurożargon) jako nowa odmiana języka polskiego, [w] Dąbrowska A., (red) Wroclawska dyskusja o języku polskim jako obcym. – Wrocław, 2004.
12. Walczak B. Czy językowi polskiemu coś zagraża?, [w] Cygal-Krupa Z., (red) Współczesna polszczyzna Stan Perspektywy Zagrożenia. – Kraków-Tarnów, 2008.